THE HAPPINESS DIARY OR THE LESSON OF RESISTANCE

Maria- Andreea Rasoveanu (Pădurean)
PhD Student, Politehnica University of Bucharest, University Center of Pitești

Abstract: The fascination that diaries and memoirs related to the concentration camp universe exert on readers reveals the need for writings that are based on authenticity. One such book is The Happiness Journal by Nicolae Steinhardt, which illustrates how suffering can be converted into joy and shows that true freedom cannot be suppressed by any external power, being linked to each person's faith and spirituality. This idea has made the work appreciated not only in Romania, but also throughout the world, as it speaks about the human condition in general, revealing a wide range of experiences (religious, social, cultural) and constituting a true lesson in resistance.

Keywords: diaries and memoirs, concentration camp universe, freedom of expression, obscure literature, the meaning of suffering

După 1990, voci avizate din domeniul literaturii au făcut constatarea că ficțiunea, în sensul ei propriu, este puternic concurată de producții literare nonficționale sau autoficționale. Ana Blandiana spunea că din 17 decembrie 1989 ficțiunea a lăsat locul istoriei pe care românii o sperau schimbată de mult timp: „De o lună încoace istoria a luat cu atâta hotărâre locul ficțiunii, încât cine dintre noi ar fi în stare să spună când și cum i-l va mai da înapoi?”[1], iar David Lodge observă că autoritatea ficțiunii este puternic periclitată de popularitatea narațiunii biografice, bazată pe fapte trăite, în care ficțiunea nu abundă sau chiar nu există, iar experiențele se istorisesc în felul în care au fost trăite. De aceea apar, chiar în primii ani după 1990, cărți care aparțin unei literaturi cu caracter testimonial ce redau un spectru larg de experiențe, mai ales din spațiul carceral: *Jurnalul fericirii* de N. Steinhardt, *Închisoarea noastră cea de toate zilele* de Ion Ioanid, sau cărțile Lenei Constante *Evadarea tăcută. 3000 de zile singură în închisorile din România* și *Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei Miercurea- Ciuc* sunt doar câteva dintre ele apărute imediat ce a fost posibilă publicarea în țara noastră.

Dintre acestea, cartea lui Steinhardt și-a construit o faimă aparte care îi certifică valoarea nu doar documentară, ci și literară, fiind considerată una dintre cărțile esențiale apărute în literatura noastră în ultimul secol, conform unei anchete realizate de România Literară[2]. Ca toate operele ce aparțin literaturii de sertar, și aceasta a avut de parcurs un sinuos drum editorial și a fost scrisă și rescrisă cu condeiul gândului pe foaia memoriei până la apariția ei propriu-zisă. Autorul ei a fost hărțuit de organele de stat la finalul anilor ’50, fiind condamnat pentru refuzul de a depune mărturie împotriva prietenilor săi în cadrul procesului intentat grupului intelectualilor „Noica-Pillat”.

Crescut în Bucureștiul interbelic, urmând în particular școala „Clementa", ceva mai târziu, la liceu, îi va avea colegi pe Constantin Noica, Mircea Eliade, Alexandru Paleologu şi Dinu Pillat de care viaţa îl va lega puternic. Deşi de confesiune mozaică, urmează alături de colegii lui cursurile de religie creştină, cu preotul Georgescu-Silvestru și este fascinat de sunetul clopotelor de la bisericile ortodoxe. La 31 decembrie 1959, este convocat la Securitate, cerându-i-se să fie martor al acuzării, cu menţiunea că dacă refuză va fi arestat şi implicat - culmea ironiei! - în „lotul intelectualilor mistico-legionari", el, evreul care suferise

[1] Ana Blandiana- *Locul ficțiunii*, România Literară, nr 4/ 1990
[2] romanialiterara.com/2020/02/lista-canonica-100-de-carti-de-critica-istorie-literara-si-eseistica-romaneasca-in-100-de-ani/

privaţiunile lui Antonescu. Anchetat pentru că a refuzat să depună mărturie împotriva lui Constantin Noica, este condamnat la data de 4 ianuarie 1960 în „lotul Noica-Pillat" la 13 ani de muncă silnică, sub acuzaţia de „crimă de uneltire contra ordinii sociale".

Geneza *Jurnalului fericirii* stă în această perioadă, fiindcă în închisoare, Steinhardt s-a convertit la creștinism, moment descris în carte ca o experiență de transformare interioară profundă. Acest act de convertire reprezintă o formă de eliberare spirituală, o descoperire a unei fericiri autentice, departe de presiunile și ororile lumii exterioare. Steinhardt subliniază că adevărata fericire nu poate fi găsită în confortul material sau în libertatea fizică, ci în libertatea spirituală și în comuniunea cu Dumnezeu. Scrisă și rescrisă între anii 1969 și 1983, opera a fost finalizată și revizuită de mai multe ori, dar nu a putut fi publicată în timpul vieții autorului din cauza cenzurii. Cel care l-a încurajat să persevereze a fost prietenul său, Dinu Pillat, care a suferit și el aceeași opresiune. Ambilor li s-au confiscat manuscrisele de către Securitate[3], dar viitorul monah de la Rohia primește, paradoxal, varianta confiscată în 1972 (spre deosebire de Pillat căruia i s-a spus că a fost ars manuscrisul său). Redactând în tot acest timp mai multe versiuni, câteva au fost scoase pe ascuns din ţară, două dintre ele ajungând în posesia Monicăi Lovinescu şi a lui Virgil Ierunca, la Paris. O variantă condensată este destinată lecturii radiofonice și Monica Lovinescu o difuzează în serial la microfonul postului de radio Europa Liberă între anii 1988 şi 1989. Scriitorul își asumă o considerabilă doză de risc prin perseverența cu care creează și re-creează jurnalul deoarece simte că astfel va câștiga libertate pentru sine și pentru viitorii cititori. Anterior, în țară, cartea a circulat în samizdat în rândurile intelectualilor.

Din nefericire, Nicolae Steinhardt a murit în martie 1989 fără să poată asista la succesul cărții sale care va apărea pentru prima dată, într-o primă versiune, abia în 1991 la Editura Dacia. Ediția fiind postumă și nemaipermițând intervenția directă, girul de care se bucură din partea autorului decurge nu numai din cuvintele cu care a fost încredinţată editorilor, ci şi din menţiunea înscrisă pe pachetul sigilat: *Testament literar*. Dintre multiplele semnificaţii ale acestui subtitlu să reţinem aici doar pe aceea care vădeşte convingerea lui N. Steinhardt asupra caracterului postum al operei sale. Acestă idee explică și de ce mai multe părți dintre ideile *Jurnalului* au fost reluate în scrierile antume. După prima ediție din 1991, cartea a fost reeditată de nenumărate ori (până în anul 2000, Editura Dacia a pus pe piață șase ediții) şi publicată chiar şi în alte limbi, ca spaniola sau maghiara. În arhivele Mănăstirii Rohia s-a găsit o versiune dactilografiată de 529 de pagini care diferă de varianta publicată până acum, în care intrările sunt ordonate altfel, există pasaje în plus sau în minus. Această variantă a fost publicată sub titlul *Jurnalul fericrii – Manuscrisul de la Rohia* în colecţia *Seria de autor N. Steinhardt* a editurii Polirom în 2012.

Ca și Ion D. Sîrbu în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, Steinhardt nu prezintă cronologic faptele în cartea sa. Pe de o parte, acronia rezultă din faptul că opera nu este rezultatul unei activități diaristice deoarece este scrisă la câțiva ani după eliberarea din închisoare. Pe de altă parte, eludarea ordonării temporale este justificată prin dorința scriitorului de a pune în prim plan experiența care l-a metamorfozat spiritual și în plan secund experiențele biografice. În declarațiile date la Securitate, în 1972, citate de Maria Hulber,[4] autorul insistă pe dimensiunea spirituală a necesității de a-și limpezi pentru sine resorturile ce l-au condus la reconvertirea religioasă: „Am încercat să redau în mod deliberat conversiunea mea religioasă... Am simțit nevoia de a-mi lămuri mie însumi acest proces sufletesc deosebit de important pentru mine. Manuscrisul cuprinde referiri la primele mele chemări spre religia creștină, precum și relatarea modului în care s-a produs concret convertirea. (...) Creștinismul așa cum l-am conceput este legat pentru mine în special de ortodoxie la care am trecut și din

[3] Clara Mareș, George Ardeleanu- *Dinu Pillat*, România Literară, nr 48-49/ 2021
[4] Maria Hulber- *Memorialistica detenților postbelice românești*, Editura Ratio et Revelatio, București, 2015

care mi-am făcut un crez. În cuprinsul manuscrisului se mai află și afirmarea unor sentimente naționale care mărturisesc profundul meu atașament pentru poporul român și pentru țară." Aceste declarații alături de vorba bună pusă de D. R. Popescu i-au convins (sau doar i-au înduplecat) pe cei de la Securitate să îi restituie manuscrisul confiscat lui Steinhardt.

Se relevă mai multe paliere pe care se poate citi sau analiza cartea în funcție de tipurile de experiențe evocate: experiența convertirii spirituale, experiențe cu impact biografic, experiența carceralã, critica regimului politic, reflecții filozofice și literare. Toate se amalgamează într-o rememorare care are la baza o asociație incandescentă de idei lăsând impresia că sunt notate gândurile ca într-un dicteu automat specific avangardiștilor.

Cea mai frapantă și disecată experiență este cea a convertirii la creștinism deoarece este o alegere făcută de Steinhardt într-un moment de cumpănă existențială, la câteva luni după arestare. Asistă la momentele de rugăciune solemnă făcute de colegii de detenție și, fără a i se cere, simte solemnitatea momentelor și se ridică în picioare, chiar dacă nu își face cruce. Din copilărie se simțea fascinat de ritualurile creștine, iar o discuție explicită despre botez are cu colegul de celulă de la Securitate, N.N. Petrașcu care îi spune că, deși închisorile sunt pline de clerici creștini, toți se tem să oficieze o taină bisericească. Totuși, pentru că ce pare imposibil la oameni se dovedește posibil la Dumnezeu, în 7 martie 1960, la Jilava, îi găsește pe părintele Mina, călugăr ortodox, și pe doi preoți greco-catolici care îi propun o perioadă de catehizare prin care coboară lumina divină în întunericul sordid al închisorii. După câteva zile, întrebat dacă vrea să devină catolic sau ortodox alege ortodoxia: „Mă va boteza călugărul. Dar cei doi greco-catolici vor asiste la botez și ca un omagiu pentru credința lor și ca o dovadă că înțelegem cu toții a da viață ecumenismului."[5]. Este aleasă ca zi a botezului data de 15 martie 1960, în timpul ieșirii la aer a deținuților, când angajații închisorii sunt ocupați cu supravegherea acestora, iar gălăgia din jur ocultează preocupările celor rămași în celule. Mijloacele precare (un ibric bont, apă murdară) sunt în opoziție flagrantă cu trăirea intensă: „Mă nasc din nou, din apă viermănoasă și din duh rapid (...) Sunt un om nou. Botezul e o descoperire"[6] și cu starea ulterioară de beatitudine pe care o încearcă proaspătul creștin. Așa cum remarcă George Ardelean, „scena botezului este, pentru Steinhardt, izvorul fundamental al fericirii care îi va marca nu numai existența, ci și opera."[7]

Dincolo de convertire, experiența detenției este centrală în opera lui Steinhardt. În închisoare, el descoperă că suferința poate avea un sens profund și transformator. În mod paradoxal, în spatele gratiilor, el găsește o libertate interioară pe care nu o avusese înainte. Prin suferință și prin întâlnirea cu alți deținuți, Steinhardt își construiește o viziune asupra vieții care este profund influențată de creștinismul ortodox. Spațiul închis și supravegheat este animat de adevărate prelegeri academice, iar suferința capătă un sens soteriologic. Această temă a suferinței transformatoare este una comună în literatura obstrucționată din România, unde mulți scriitori și intelectuali au experimentat detenția politică. Așa cum menționează autorul în capitolul introductiv al cărții, există trei soluții care permit ieșirea din universul concentaționar: mortificare interioară (soluția întâi, a lui Soljenițân), abordarea comportamentului unui alienat mintal (soluția a doua, a lui Zinoviev) și lupta cu voluptate împotriva sistemului (soluția a treia, a lui Winston Churchill și Vladimir Bukovski). Și el, și ceilalți deținuți au apelat la ele concomitent sau consecutiv, fiindcă toate acestea alcătuiesc, cum precizează Ruxandra Cesereanu o filozofie a detenției care va avea ca rezultat supraviețuirea și metamorfoza suferinței: „Pentru a rezista înăuntrul Gulagului, deținutul descoperă și creează o filozofie a detenției care să fie aptă să înlocuiiască universul din afară, pierdut pentru multă vreme, dacă nu pentru totdeauna."[8] Însă Steinhardt reușește să

[5] N. Steindhardt- *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1991, pp 80-81
[6] Op cit, pp 83-84
[7] George Ardeleanu- *Nicolae Steinhardt- monografie*, Editura Aula, Brașov, 2000
[8] Ruxandra Cesereanu- *Gulagul în conștiința românească*, Editura Polirom, Iași, 2005, p242

transforme această experiență dureroasă într-o meditație asupra fericirii și a libertății, făcând din *Jurnalul fericirii* o operă unică în peisajul literar românesc.

O altă cheie de lectură relevă faptul că întreaga carte este o critică indirectă a regimului politic din România. Deși *Jurnalul fericirii* nu este o lucrare politică în sens strict, ea conține numeroase pasaje care pot fi interpretate ca o dezaprobare la adresa regimului comunist. Autorul inventariază fără a jigni sau acuza fățiș metodele de investigare care merg de la lingușiri și încercări de a-i forța delațiunea până la intimidare, injurii, bătaie cruntă. Steinhardt descrie presiunile la care a fost supus pentru a-și trăda prietenii, refuzul său de a se conforma și suferințele îndurate în închisoare. Aceste aspecte sugerează o respingere profundă a sistemului totalitar, în care individul era supus unui control absolut și unde libertatea personală era negată. Prin contrast, constant se subliniază importanța libertății interioare și a credinței, pe care niciun regim politic nu le poate suprima. Pe lângă aspectele autobiografice și religioase, *Jurnalul fericirii* este plin de reflecții filosofice și literare. Steinhardt face numeroase referințe la autori și gânditori precum Dostoievski, Tolstoi, Kafka, Proust și Nietzsche, folosindu-i ca puncte de plecare pentru propriile sale meditații asupra condiției umane. De asemenea, opera conține numeroase considerații asupra artei, a culturii occidentale și a rolului pe care acestea îl joacă în viața spirituală a individului. Toate aceste reflecții îi conferă *Jurnalului fericirii* o dimensiune universală, depășind contextul specific al României comuniste și transformându-l într-o operă de valoare filozofică și literară, într-o oglindă a infernului concentraționar în care supraviețuitorul se privește victorios deoarece a învățat lecția rezistenței.

De la apariție, receptarea acestei lucrări a fost una entuziastă, mulți cititori și critici literari văzând în ea un simbol al rezistenței spirituale împotriva totalitarismului. Steinhardt a devenit astfel o figură emblematică a literaturii române postcomuniste, iar faptul că *Jurnalul fericirii* a fost păstrat și publicat după moartea autorului reprezintă o victorie împotriva cenzurii și o dovadă a puterii literaturii de a transcende opresiunea politică.

BIBLIOGRAPHY

Ardeleanu, George - *Nicolae Steinhardt- monografie*, Editura Aula, Brașov, 2000

Blandiana, Ana - *Locul ficțiunii*, România Literară, nr 4/ 1990

Cesereanu, Ruxandra - *Gulagul în conştiinţa românească*, Editura Polirom, Iași, 2005

Hulber, Maria - *Memorialistica detenților postbelice românești*, Editura Ratio et Revelatio, București, 2015

Mareș,Clara, Ardeleanu, George - *Dinu Pillat*, România Literară, nr 48-49/ 2021

Steindhardt, N. - *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1991

romanialiterara.com/2020/02/lista-canonica-100-de-carti-de-critica-istorie-literara-si-eseistica-romaneasca-in-100-de-ani/